

РЛП “Кременчуцькі плавні”, а в його складі і заказник “Білецьківські плавні”, є цілісним природним офіційно визнаним Міжнародним водно-болотним угіддям Рамсарської Конвенції (сайт Міністерства екології та природних ресурсів, 2018), метою Конвенції є охоплення усіх аспектів збереження і збалансованого використання водно-болотних екосистем, цінних для збереження біологічного різноманіття та забезпечення існування людини.

РЛП “Кременчуцькі плавні” (Kremenchutski Plavni Regional Landscape Park) входить до Смарагдової мережі України має номер реєстрації UA0000087. На його території виявлені локалітети видів і біотопів для збереження оселищ з Резолюції № 4 та видів флори і фауни з Резолюції № 6 Конвенції про дикі види флори та фауни і середовища існування у Європі (Бернська конвенція, 1979).

Список використаних джерел

1. Брикульський М.В., Гальченко Н.П., Дігтяр С.В., Никифоров В.В. та ін. Екологічна мережа Кременчука. Кременчук, 2019. С.16-63.
2. Гальченко Н. П. Регіональний ландшафтний парк “Кременчуцькі плавні”. Рослинний світ. Природно-заповідні території України. Рослинний світ. Вип. 5. К.: Фітосоціоцентр, 2006. 176 с.
3. Симоненко О.М., Дзюбан С.М. Раритетна компонента флори регіонального ландшафтного парку “Кременчуцькі плавні”. Матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку “Дністровський каньйон” “Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем Каньйонного Придністер’я”. Чернівці. 2020. С. 113-115.

УДК 502

Голодюк В.В., магістр спеціальності 101 “Екологія”
КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

БАСЕЙН РІЧКИ ПІВДЕННИЙ БУГ У СМАРАГДОВІЙ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

У статті висвітлюється важливість створення Смарагдової мережі в Україні. Включення річки Південний Буг у її склад, мета та значення для охорони природи. Звертається увага на темпи розвитку мережі, а також підтримка на законодавчому рівні.

Ключові слова: Смарагдова мережа, охорона природи, Південний Буг.

Басейн річки Південний Буг розташований здебільшого у лісостеповій зоні, тому має значне біорізноманіття. Завдяки відповідному клімату, рельєфу і ґрунтам із значною родючістю рослинний світ території є доволі багатим [1].

Частка природної рослинності дорівнює 12 відсоткам: 9 відсотків – це ліси; 2 відсотки – луки і 1 відсоток – болотиста місцевість. Територія річки Південний Буг має значну розораність, адже на орні землі відведено 70 відсотків території басейну. Частка території, зайнята водними об’єктами – 2 відсотки, а 5 відсотків – урбанізовані. 11 відсотків території басейну – це інші освоєні землі [3].

Басейн річки має самобутні екологічні чинники (географічне положення, клімат, неоднорідність геологічної та своєрідність геоморфологічної будови; унікальність мережі ґрунтів та ін.), що обумовило різноманітність, а подекуди і унікальність місцевої рослинності. У відсотковому відношенні найбільшою є частка рослин лісів – біля 30 відсотків, рослини лук та лучно-степова група складають по 14 відсотків кожна, група лучно-болотних рослин – 10 відсотків, болотних та водних рослин – 3,5 відсотки кожна, прибережна рослинність – 2,5 відсотки; рудеральною рослинністю зайнято 11 відсотків території, перофільно-вапняковою – 3,5 відсотки, частка культурної рослинності дорівнює 1,5 відсоток, іншої – 6,5 відсотки [2].

Щодо ландшафтів місцевості, то найбільш поширеними є такі: лісостепові: височино-розчленовані та височино-рівнинні розчленовані; луко-широколистяні височинні розчленовані і терасовані а також заплавної.

Лучний тип рослинності, що утворює трав’яні ценози розміщений по всіх долинах річок Південний Буг та її приток і займають близько 10% земельних угідь, порівняно із лучно-степовими ділянками вони займають більш зволожені ґрунти. Луки як рослинні угруповання є вторинними за своїм походженням, вони формуються на місці інших типів рослинності – лісового чи болотного – після втручання людини. Луки на рівнинних ділянках є нестійкими ценозами. За відсутності випасання або викошування лучні ділянки швидко заростають деревами і чагарниками, які представлені формаціями змішаних чагарників. На більш сухіших ділянках розвиваються так звані остепнені луки. Низинні луки мають незначне розповсюдження і притаманні пониженням надзаплавних терас Південного Бугу та його приток. Зволожуються вони атмосферними опадами та натічними водами, тимчасово перезволожені, часто заболочені. Заплавні луки розміщені на підвищених елементах рельєфу заплави р. Південний Буг, переважно сухі, недостатньо зволожені, на середніх елементах – більш вирівняні, достатньо зволожені, в пониженнях – часто перезволожені. Серед заплавної лук річок і балок розрізняють луки, що розміщені на високих і середніх елементах рельєфу.

Рослинність північно-західної частини басейну представлена молодими і середньовіковими широколистяними лісами, які розташовані окремими масивами. Найпоширенішими породами дерев є дуб, граб, ясен, клен, липа, в’яз, вільха. З кущів та чагарників можна зустріти ліщину, шипшину, жимолость та інші.

На південь ліси поступово змінюються на лісостеп, а південніше лінії, що проходить через Балту — Первомайськ (на правобережжі р. Кодими), — на степ, спочатку ковилово-різнотравний, а потім ковилово-типчаківий.

У флорі басейну є ряд ендемічних видів (рослини, які трапляються лише на цій території): волошка савранська, козельці великі та інші. Можна знайти й реліктові види: хвощ великий, бруслина мала, медунка м’якенька та інші. Для їх збереження створюються нові об’єкти природно-заповідного фонду. Водно-болотна рослинність має реліктові види:

глички жовті, водопериця кільчаста, рдесник плаваючий, рдесник злаколистий, ряска горбата, ряска триборозенчаста, кушир підводний [4].

За даними спостережень 2010-2021 рр. у верхній течії Південного Бугу мешкають сазан, лящ, карась, лин, плоскирка, плітка, краснопірка, головень, верховодка, пічкур, вівсянка, гірчак, щука, окунь, йорж, щипівка, в'юн, бички. У середній течії, крім зазначених риб, трапляються також марена, білизна, підуст, судак, сом та минь. У нижній течії рибне населення поповнюється вирезубом, який останнім часом зустрічається дуже рідко. З Дніпровсько-Бузького лиману та Чорного моря сюди заходять деякі прохідні й напівпрохідні риби — білуга, осетер, севрюга, тюлька, оселедець, пузанок, тарань, шемая, рибець, чехоня, вугор, судак морський, перкаріна і деякі інші [1].

У 1979 році була прийнята Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, більш відома, як “Бернська Конвенція”, котра є обов’язковим міжнародно-правовим документом, створеним з метою збереження дикої флори і фауни та їх природного місця існування, а також з метою сприяння міждержавної співпраці в цій галузі.

У 1989 році сторони Бернської конвенції почали створення спеціального інструменту для захисту природоохоронного середовища Європи, а саме “Смарагдової Мережі Європи”. У 2017 році мережею було охоплено: біля 3 500 потенційних Смарагдових об’єктів та повністю сертифікованих Смарагдових об’єктів Смарагдової Мережі Європи з 16 країн; майже 700 000 км²; в середньому 12,5% національних територій країн-членів мережі [5].

Смарагдова Мережа Європи – це екологічна мережа, до складу якої входять території особливого природоохоронного значення (ТОПЗ). Як екологічна мережа, Смарагдова Мережа Європи являє собою систему взаємопов’язаних когерентних територій, що підлягають управлінню, моніторингу та обліку. Мета створеної у рамках Бернської конвенції Смарагдової мережі полягає в тому, щоб забезпечити довгострокове виживання видів і природних оселищ (середовищ їх існування чи біотопів), які потребують особливих заходів збереження (наприклад, сокола сапсана або сипучі прибережні дюни).

ТОПЗ - це території з притаманною їм цінністю та великим потенціалом для підтримки або відновлення видів і природних оселищ до рівня сприятливого природоохоронного статусу, особливо: тих видів, які знаходяться під загрозою зникнення, ендемічних, мігруючих і захищених Бернською конвенцією; тих типів природних оселищ, які знаходяться під загрозою зникнення та є зникаючими, а також мозаїки різних типів оселищ; мігруючих видів, які є загальним надбанням європейських країн.

ТОПЗ, що визначені країнами, що є членами Бернської конвенції вважаються територіями оціненими з наукової точки зору і відповідаючими об’єктивним критеріям щодо збереження видів та природних осередків. Адже в них різноманітні види та їх природні осередки достатньо представлені щодо їх розповсюдженості та різноманітності, а також потребують збереження; зазвичай ці території охоплюють значну частину меж популяцій окремих видів та природних осередків, що складають більшу частину загальнонаціональних природних ресурсів.

Протягом останніх 12 років українські науковці долучались до розробки Смарагдової мережі. Було складено “Тіньовий список Смарагдової мережі України”, пункти якого були доопрацьовані ще і Департаментом екомережі та природно-заповідного фонду Міністерства екології та природних ресурсів України, і більшість їх у лютому 2019 року була передана Міністерством природи до Секретаріату Бернської конвенції. У 2019 році на засіданні Постійного комітету Бернської конвенції була затверджена сучасна схема Смарагдової мережі України. Тоді наша держава була визнана найпрогресивнішою з держав щодо розробки мережі Емеральд, що є важливим іміджевим зрушенням на міжнародній арені [5].

В даний час 12 відсотків території України охоплені Смарагдовою мережею. Серед об’єктів є багато річок. Долини річок Південний Буг і Снівода у Вінницькій області площею 45099.3 км² було включено спочатку в тіньовий список Смарагдової мережі України, а потім під кодом UA0000333 отримала європейський правоохоронний статус (рис. 1). Смарагдова Мережа Європи буде розгорнута на територіях країн-членів та держав-спостерігачів Бернської конвенції. У 2017 році до їх складу входив Європейський союз (ЄС) та 28 держав його членів, 19 інших європейських країн і 4 африканські держави [5].

ЄС і його держави-члени виконують свої зобов’язання по відношенню до Бернської конвенції та Смарагдової Мережі Європи у рамках власної екологічної мережі - Natura 2000. Для країн, які є державами-членами ЄС, території Смарагдової Мережі Європи містять території Natura 2000, оскільки ці дві мережі є повністю сумісними одна з одною. Смарагдова Мережа Європи поширює європейські стандарти з охорони природи за межами кордонів ЄС, таким чином підтримуючи держави кандидати до вступу в ЄС. Це допомагає їм готуватися до впровадження Natura 2000 а, отже, і до вступу в ЄС.

За задумом авторів, для кожної території, що міститься в Смарагдовій мережі має бути затверджений план менеджменту (управління). Він має містити заходи, що є необхідними для підтримки та збереження видів та їх осередків, розташованих в межах даної природоохоронної території. Дані заходи є адресними і не направлені на встановлення абсолютної заповідності (окрім випадків, коли суворий охоронний режим потрібний відповідному виду чи оселищу).

Україна є членом Бернської конвенції, а отже має зобов’язання, що передбачають охорону Смарагдових територій, гідно неї кожен має право надати інформацію про загрози Смарагдовим територіям до Бернської конвенції, а державні органи влади зобов’язані усунути такі загрози.

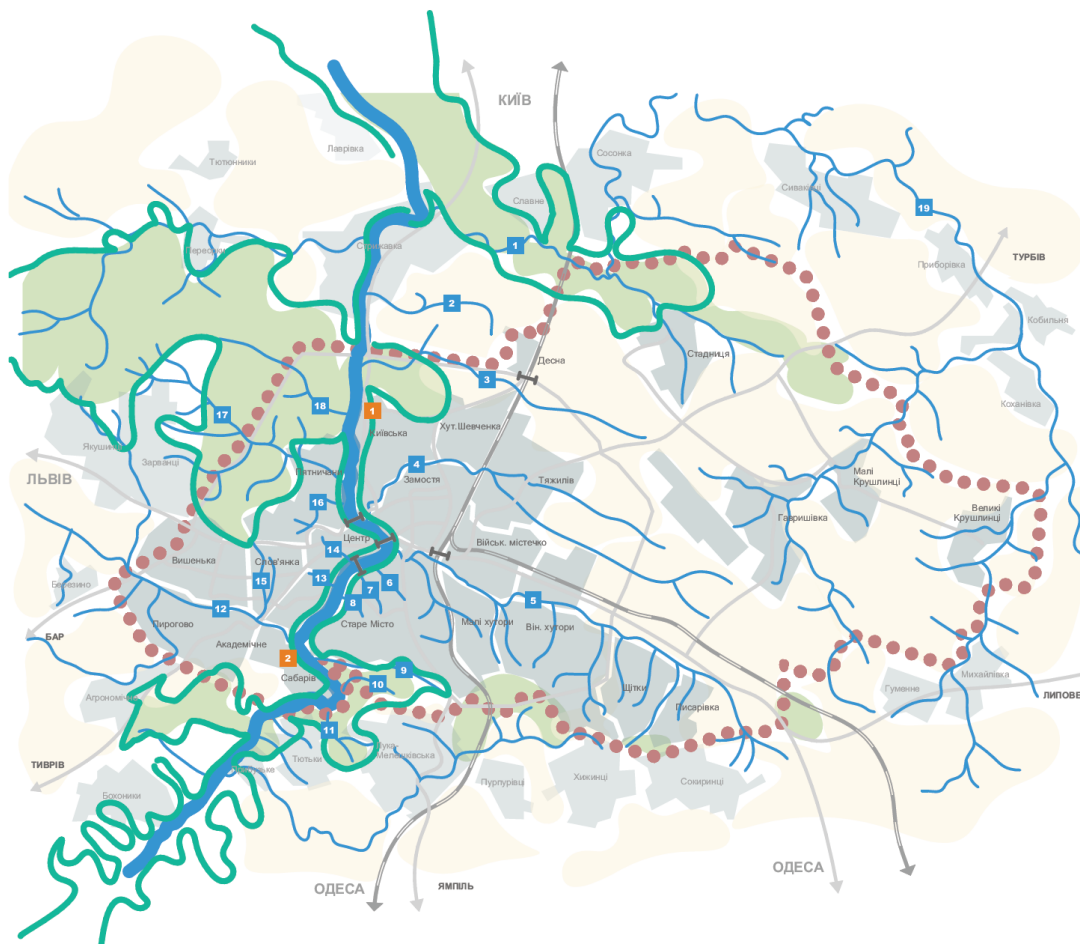

Рис. 1. Ландшафт річки Південний Буг в Смарагдовій мережі України:
 ← - Смарагдова мережа

Бернська конвенція є обов'язковою для виконання в Україні, але порядок розробки планів управління Смарагдовими територіями поки не передбачений національним законодавством. У грудні 2020 року в українському парламенті був зареєстрований проект Закону України “Про території Смарагдової мережі” (№4461)). Після ухвалення цього закону охорона природи в нашій державі будуватиметься на європейському рівні. Таким чином, якісне управління Смарагдовими територіями буде можливе після прийняття відповідного національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Водні ресурси. Басейнове управління водними ресурсами р. Південний Буг. Офіційний сайт. URL: http://www.buvr.vn.ua/article/vodni_resursi.
2. Денисик Г.І. Лісові антропогенні ландшафти. Середнє Побужжя. Вінниця: Гіпаніс, 2002. С. 171–175.
3. Денисик Г.І. Південний Буг. Український географічний журнал. 1998. № 1. С. 55–56.
4. Денисик Г.І. Поверхневі води: річки та болота. Вінниця: Гіпаніс, 2002. С. 67–81.
5. Emerald Network in Ukraine (Важлива інформація про впровадження в Україні європейської мережі Emerald (Смарагдової мережі). URL: <http://emerald.net.ua>

УДК 502.211(477.44-751.3)

Щерблюк А.Л., керівник спеціальності
 101 “Екологія”
 КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

СМАРАГДОВА МЕРЕЖА - ПРІОРИТЕТ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Стаття присвячена перспективі формування Смарагдової мережі в сучасних умовах території України.

Розглянуті основні проблеми та перспективи її запровадження, враховуючи сучасні принципи і підходи.

Ключові слова: Смарагдова мережа, заповідна справа, охорона природи.

Постановка проблеми. Важливим аспектом розвитку заповідної справи є реалізація Смарагдової мережі – мережі територій, що мають особливе природоохоронне значення. Смарагдова мережа Європи (*Emerald Network*) – це інструмент для сприяння охороні природи в загальноєвропейському контексті для країн, які не є членами ЄС. Вона була ініційована і координується Бернською конвенцією (1979), а Директива про оселища (1992) поширюється тільки